

STIRPIVM HISTORIÆ <sup>231</sup>

PEMPTADIS SECVNDÆ

LIBER TERTIVS,

DE SILVESTREBVS FLORIBVS,

AC NONNVLLIS ALIIS.

PRÆFATIO.

**S**ILVESTRES nobis dicuntur flores, qui in aruis, agris, eorumq; marginibus, siluis, pratis, ac palustribus gignuntur locis; ad hortos verò rarius admittuntur, utpote ad horum ornatum nihil aut exiguum facientes; nec idcirco magnopere desiderati. Sunt tamen ex his plerique coronarij, quibus ad coronas necelendas rusticae virgines utuntur: multi ad medicamentorum materiam faciunt. Præter hos verò sunt & hortenses nonnulli admissi, quos concolores & congenere ad se pertraxerunt.

Prætermisi autem in hoc libro & aliquot silvestres, qui propter nominis cum Violis, aut Rosis communionem & affinitatem, aut primò accesserunt, aut ad aliam operis partem simili de causa translati sunt. Ita fit ut ad unam aliquam classem subinde referantur, quæ alio describi potuissent loco. Quod obiter modo iterùm monuisse satis sit.

De Iride. CAP. I.

Iris.

Iridis altera icon.



**I**RIDIS species, colore floris differentes, complures esse Dioscorides manifestè ostendit. Flores siquidem, ait, varij, aut candidi, aut lutei, aut nigri, aut purpurei, aut cyanei. Quam coloris diuersitatem nõ in vno flore, vti Andreas Lacuna existimauit, sed in differētibus reperiri, ipsa obseruatione cõstat. A vtròq; etiam testis est Antonius Musa, qui à se conspectos in Illyrico Iridis flores, plerisque

Iris biflora Lusitanica.

Iris minor.



rosque candidos, alios pallidos, nonnullos luteos, quosdam purpureos, in Examine simplicium scriptum reliquit.

Differunt verò Irides, non modò floris colore, sed & stirpis magnitudine: quædam etenim maiores ac proceriores, aliæ humiliores ac minores sunt Irides.

Folia maioribus oblonga, ensis aut gladij similitudine: caules rotundi, teretes, glabri, læues, cubitales, vel altiores; in quorum summo flores *παραλλήλοι*, siue alterno ordine positi, terni, quaternive, odorati. Constant flores senis potissimum foliolis, quorum tria deorsum repanda arcus modò reflectuntur, alia tria sursum & contra se mutuò curuantur. Color candidæ per totum quidem florẽ candidus est; luteæ, luteus; cæruleæ siue nigre in saturata cærulea purpura nitet, *μελανίου* siue Violæ nigre colorem referens, purpureæ verò in cæruleo purpureus, sed eius tamen quæ Belgio vulgaris est, non in omnibus foliolis, neque ab omni parte similis; sursum etenim reflexa, pallidiora sunt & colore dilutiore, præsertim vnus, cuius hæc pallidissima & ad aquæ *κυάνειον* colorem accedunt, deorsum curuata inferiore parte pallent; superiore verò pulcherrimum purpureæ siue nigre Violæ dilutum colorem proximè exprimunt, intermixtis interim lineis candidis, quæ ab ipso folij exortu ac veluti base, tum & ab ipsa flaua fimbria exorientia, gratam coloris mixturam & varietatem efficiunt. Oritur fimbria ab ipsa inferiorum foliorum in singulis floribus parte, qua calyci inhærent, & inde sursum ad medium producitur, multis, tenuibus, breuib, luteolis, rarissimè candidis, veluti pilis concreta, humani ferè supercilij, aut Erucæ hirsutæ similitudine. Præter sex autem hæc, quæ proprie folia, sunt & tria alia oblonga, angusta foliola, extrema summaque parte bifida, quæ fimbriam illam quodammodò contegunt: sub his singula stamina. Radices Iridi subiacent longæ, solidæ, nodosæ, ac veluti geniculatæ, digitali aut ampliori crassitudine, subinde in plures propagines, ipsis ex lateribus adnascentes distributæ, & summa terra hærentes, intus candidæ: quibus adhuc recentibus & nondum resiccatis, nonnihil inest feruentioris saporis, qui tamen non statim, sed paulò post quàm mansæ sunt, deprehenditur: tunc etenim fauces & linguæ radicem impetens, igneæ qualitatis vestigium, ac *πυροπρεβν η*, quod non facillè eluitur, ipsis imprimit: siccæ verò gratiore sunt odore, & qualitate gustabili minus acri.

Minores

Minores Irides, foliis, floribus & radicibus aliisimiles; sed folia tantum dodrantalia, latiora tamen quam Chamæiridis, aut Iridis minoris tenuifolia: flos eiusdem cum aliarum formæ, sed minor paulò; colore vel è luteo languescente; vel cæruleo; eoque nunc saturato, alias diluto. Post flores siliquæ succedunt crassæ, triangulares, in quibus fermen subluteum, rotundo oblongius, Ochro minus; quod resiccatum rugas contrahens nigrescit.

Nascitur Iris in Illyrico, Macedonia, Africa; & in complurimis Europæ provinciis. In Belgio, Purpurea quædam familiarissima est, & non modò in hortis, sed & quibusdam palustribus locis sponte exit, præsertim cuius flores dilutiorem purpuram, & aquæ cyaneum colorem referunt: Candida hortensis tantum est, veluti & Cærulea.

Sunt & minores Irides Belgio hortenses. Luteam apud Hispanos etiam in palustribus reperiri accepimus.

Optima Iris apud Illyricos provenit, & melior quam in Macedonia, non tamen parte maritima, sed mediterranea, magisque ad Septemtrionem sita; ut Theophrastus ait. Plinius <sup>Plinij locum respicitur.</sup> Illyricam reliquis quoque præfert, & quidem non in maritimis, sed in palustribus (exemplaria, fere silvestribus, minus rectè habent) Drylonis & Naronæ natam: quam etiam Nicander in Theriacis commendat, sic scribens:

Ἴρις δ' ἢν ἐθροψε Δρύλων καὶ Νάρονος ὄρη. Id est,  
Iridem quam aluit Drylon & Naronis ripa.

Sunt autem hi fluuij Ptolomæo in Dalmatia provincia Illyrico vicina. Nicandri verò scholiastes, Drylonem fluuium esse ait Illyriorum & Narorum; qui Illyricos & Liburnos segregat; ubi Cadmus & Harmonia habitauerunt, in serpentes transformati.

Dioscorides inter Illyricas & Macedonicas præstantissimam Iridem esse ait, quæ radice est densa, minuta, frangi contumace, subrustro colore, multum odorata, gustu feruido, odore integro, non situm redolens, & sternutamenta, dum tunditur, mouens.

Proxima bonitate, Plinio auctore, Macedonica est, quæ apud Galenum lib. 7. καὶ Ἰρίδα: in acopo quodam Asclepiadis recipitur, cum tamen in aliis compositionibus Illyrica ferè admisceatur.

Tertio loco Africana est, quam Galenus lib. primo De antidotis, multò inferiorem Illyrica testatur. Nam si, inquit, conferas eam quæ ex magna Libya Romam copiosissima adfertur, tantum ab Illyrica abest, quantum mortuum corpus à viuo.

Quæ in frigidioribus reperiuntur regionibus, deteriores ac viribus infirmiores sunt. Theophrastus has omnino absque odore esse existimauit. In Thracia, inquit, ceterisque frigidioribus locis, ac minus cocturæ idoneis, odore Iris penitus caret: quod tamen non absolute verum est. Nam & Belgica Iris resiccata, non omnino absque odore est; licet tamen odore quam Italica inferior; quæ hac ætate in Germania & alibi, reliquis præfertur, & Florentina cognominatur.

Iridis flores mensè Maio prodeunt: folia ferè semper virent: radices diuturnæ, vix vlla hiemis iniuria offenduntur; nisi fortassis externarum, quarum nimio hiemis rigore subinde radices in Belgio intermoriuntur.

Est tamen & inter Irides, & quidem maiores, quædam ex Lusitania Belgis aduena, non modò Vere, sed & Autumno florem producens, quam idcirco rectè Bifloram Clusius appellat, ac in Observationibus suis Hispanicis latè describit.

Iris Græcis Ἴρις appellatur: Athenæus & Theophrastus ἱερίς legunt, quasi Consecratrix; quo nomine etiam Latinis dicitur: nonnullis radix Marica, vel potius radix Naronica, à Narone fluuiio, circa quem optima & copiosissima, ut diximus, nascitur. Item ἑρηνία, Cælestis, ab arcu cælesti, & ab eadem occasione θαυμαστός, admirabilis; θαυμαστήαν enim arcum cælestem Poëtæ aliquando vocant. Nominatur & δελπίδη aut θαλίδη, καθαίση purgans, ὀπερτείτος. Philinus Iridis flores λύκοις, id est, Lupos vocari tradit, quod deorsum arcus modo curuata, labiorum Lupi speciem quamdam reddant. Germani Gulgen / Schwertel: Nostris Lisch ouer zee: Gallis Flambe: Italis Giglio & Iride, Iris nominatur.

Iridis species flore candido olim in Officinis gignendi casu Græco Ἴριος nuncupabatur: Germani Biotwurh / Weiße Biotwurh: Nostris Wit Lisch: Galli Flambe blanche appellant. Hanc multi reliquis præferunt, & odoratiorem eius radicem affirmant.

Alia Iridis species, Iridis nomenclaturam retinet: plerisque tamen Lillialis, & in Apulia Spatula, ut Franciscanæ familiæ fratres Angelus Palea & Bartholomæus ab Vrbe Veterum scribunt: Itali, Giglio azzurro, & Giglio celeste: Hispani Lilio Cardeno: Germani, blauw Gulgen / Blaw Schwertel. Hummel Schwertel: Brabantii, Blauw Lisch ouer zee. Huius speciem, quæ flore est dilutiore, plerique siluestrem Iridem nominant; ad differentiam candidæ, cum al-

terius hortensis. Sunt tamen & aliae apud veteres siluestres Irides, Xyris videlicet, & Ephemerum non lerale.

Aloisius Anguillara Iridem à Palladio Hyacinthum vocari existimat: alius Hyacintho, Iridis ac Gladioli nomen tributum dixerit. Verba Palladij sunt lib. 1. De apum castris, titulo 37. Herbas nutriat, Origanum, Thymum, Serpyllum, Satureiam, Melissophyllum, Violas agrestes, Asphodillum, Citraginem, Amaracum, Hyacinthum, qui Iris vel Gladiolus dicitur, similitudine foliorum, &c.

Porrò Iridis radices recentes, & adhuc succo plenae, impensè calidae sunt, & ad quartum ferè caliditatis gradum peruenientes. Succus earum non modò bilem, sed potissimum aquosos humores potenter educit, & hydropicos insigniter purgat, cum lactis sero, aut alio liquore, qui caliditatem eius nonnihil contemperet, epotus.

Aridae in secundo sunt ordine calefacientium & resiccantium. Crassos & lentos humores, qui aegrè ac difficulter educuntur, attenuant: respirationis difficultati, tussi veteri, & omnibus thoracis vitis, quae hinc oriuntur, multum in eclegmate profunt. Auxiliantur etiam lienosis, conuulsis, à serpentibus demorsis, perfrictionibus, rigoribus, & his quibus genitura profluit, cum aceto, inquit Dioscorides, potae: cum vino menses ducunt. Decoctum ad infessus muliebres vtile est, emollit etenim & locos aperit: ad coxendicum verò dolores, infusum: fistulas ac sinus carne implet: instar collyrae siue pessi cum melle subditae, foetus extrahunt: strumas & veteres duritias molliunt, coctae & impositae: aridae vlcera replent; cum melle repurgant, & nudata ossa carne operiunt. Profunt capitis doloribus cum aceto & rosaceo impositae: lentes & ephelidas abstergunt, cum Veratro albo & duplo melle superpositae. Admiscentur pessi malagmatis & acopis: in vniuersum multi vsus.

*De Iride minore, siue tenuifolia.* CAP. II.

*Iris minor, siue tenuifolia.*



**P**RÆTER Irides superiore capite descriptas, reperiuntur & aliae quaedam Irides, de quibus deinceps agendum. Harum vna minor, & tenuifolia non temerè appellatur; altera Chamæiris.

Est autem tenuifolia Iris aliis similis, sed minor ac tenuior: folia habet breuiora, angustiora nigrioraque, aut caesij quasi coloris, quae confricata, grauiusculum reddunt odorem, Spatule foetidae propemodum persimilem, sed tamen minus graueolentem: caules similiter breuiores, saepe vix cubitales: in quibus flores bini, terni, alterni, colore caeruleo saturato, subinde violaceo purpureo, forma aliarum Iridum propemodum similes, nisi quòd ipsius foliola singula angustiora sint, & superiora contra se mutuo non adedò recuruentur, sed ferè erecta consistant: inferiora verò ac deorsum reflexa fimbriam non habeant, sed solam lineam luteam; qua tamen parte calyci proxima, nonnihil hirsuta est. radices quoque obliquae, nodosae, & sibi inuicem implicatae, & quandoque quam aliarum densiores, longas multasque fibras inferius demittentes, foris ruffae, intus subcandidae aut subluteae, gustu feruido, vti aliarum.

Reperitur in Germaniae apricis planisq; pratis, frutetosis ac humentibus campis, teste Valerio Cordo, & non procul, vt Gesnerus ait, Tiguro. apud Belgas non nisi in hortis prouenit.

Floret eodem quo aliae ferè tempore.

Iridem minorem & tenuifoliam, vt diximus, appellant. Videtur nonnullis Plinij Rhizotomos, quòd radice videlicet sit subruffa, breui, densaque. Sed Rhizotomos Illyricae est species, & quidem praestantior, Plinio auctore, haec verò contra, aliis odore & potentia inferior, nec in Illyride, sed in Germanica reperitur. Proinde non Illyrica aut Rhizotomos, sed sui generis Germanica & tenuifolia quaedam Iris, quae

Spatulae

Spatulæ fœtidæ species haberi posset, si semen quod in siliquis gignitur, non uti aliarum Iridum planum, sed veluti Spatulæ fœtidæ rotundum esset. Plinij autē de Rhizotomo hæc sunt verba: Illyrica duorum generum est: Raphanitis à similitudine: & quæ melior Rhizotomos subruffa.

Ceterum potentia huius radix vehementer calida feruensque est, facultate & viribus aliis Iridibus non inferior: ad eadem, ad quæ illæ, ea propter, præsertim recens, utilis.

De Chamæiride. CAP. III.

Chamæiris.



Spatula fœtida.



CHAMÆIRIS inter Irides minima est, folia habet Gladiolo minora, angustiora, pinguiora: caulem palmi altitudine, foliis breviorum, in quo flores non alterno ordine ac situ, ut in aliis, sed è summo cauliculi simul singuli suis insidentes pediculis, erumpunt, odorati, & maturi pruni odore & aliquatenus colore, tenuifoliæ Iridis floribus minores, forma alioqui similes: foliola siquidem & huius floris angustiora sunt, & deorsum reflexa, simbriam illam humani supercilij non habent. radices parvæ & obliquæ sunt, foris ruffæ, intus candidæ, duræ, gustuq; feruētēs.

Peregrina hæc Iris non modo Belgio aut Germaniæ, sed & Italiæ, ut fertur, est: & non nisi in hortis reperitur.

Floret Maio mense: folia hieme pereunt: Vere erumpunt noua.

Iridem esse Illyricam Hermolaus existimauit Barbarus, cum eam olim in horto Felicis Sophiæ Patuij conspiceret; sed, ab Illyrica & legitima Iride eam differre, Antonius Musa in Examine simplicium satis ostendit. Nos Chamæiridem nuncupauimus, antiqua destitutam appellatione, nisi forte Iris sit Astragalites dicta, cui aliquatenus similis est. Nam veluti Astragali siue Tali, parvæ, nodosæ, duræque huius Iridis radiculæ sunt. Astragalitidis Iridis meminit Soranus apud Galenum *ἔν τῶν τοπιῶν* libro 7. & Aëtius sermone 13, cap 3. in emplastro venatorum.

Facultate autem & viribus, hæc quoque Iris acris & impensè calida est, aliisq; Iridibus similis.

De Spatula fœtida. CAP. IIIII.

SPATULA fœtida, caule foliisque Iridi similis, folia tamen nigriora, grauem fœdumq; odorem spirant, præsertim si confricentur atque digitis atterantur: flores quoque similes, sed minores, purpurei, sed sordidi & obsoleti coloris: vel, ut Valerius Cordus, saturata purpura arridentes, qui siliquarum rudimentis triangularibus, quasi ab ipsis exorientes, insidēt; quæ tandem, defluentibus floribus, maiores factæ dehiscentes in tres finduntur partes. semen in his rotundum Ochri siue Eruiiæ magnitudine, rubes, splendens, quod resiccatum contrahitur & nigrescit. Radices nouellis plantis rotundæ, & veluti bulbi aut Cepæ alicuius caput, ex qua crassiores fibræ dependent: veteribus verò & multorum annorum plantis, multæ longæ, geniculatæ sibi inuicem implicatæ, magnum veluti cespitem constituentes, gustu feruidæ, ut & ipsum est semen.

X 4

In

In Hetruria & aliis Italiae locis spontè exit; apud Belgas vix aliis locis, quàm in hortis reperitur.

Florem edit Iulio & Augusto: semen Autumno maturatur.

Passim Spatulam foetidam appellant: plerique etiam Iridem siluestrem: Germani *Wandteufstrauch*: à potentia qua cimices enecat: Galli *Glaycul puant*: Belgæ *Wantlupstuyt* / *Stinckende Lisch*.

*Xyris*, autem Græcè & Latine dicitur; à nonnullis *Xeris*, Galeno teste. Item *ἰρις αἰγία* siue siluestris Iris, & *ἰρις* siue *ἰρις*: Hispanis *Lirio spadanal*.

Tenuium partium, inquit, Galenus, attractoria, digerendi, ac nimirum etiam desiccandi, est facultatis cum radix, tum multò etiam amplius fructus; qui quidem & vrinam ciet, & lienes induratos sanare potest.

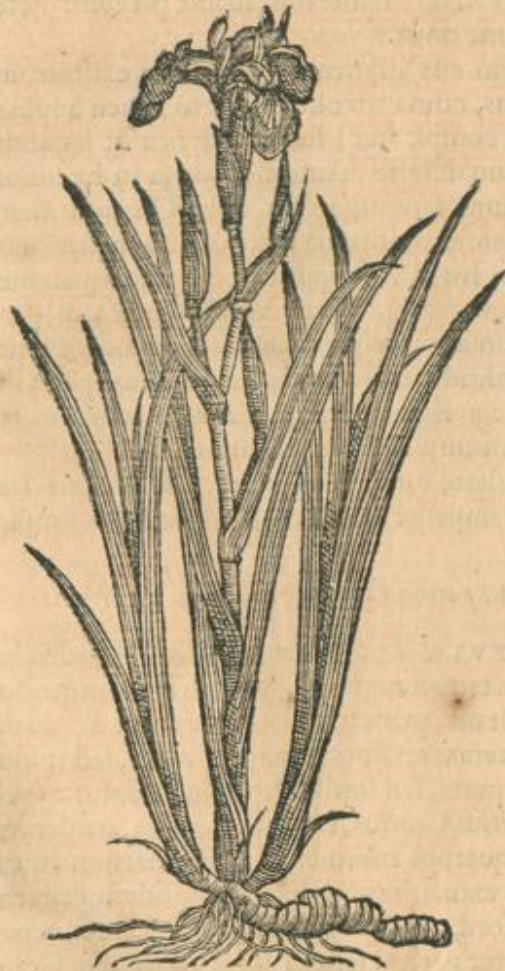
Dioscorides ait *Xyridis* radicem contra capitis vulnera & fracturas facere, aculeos educere, & telum omne citra dolorem extrahere, admixta floris æristertia parte, & Centaurij radice quinta, & melle: sanare & œdemata ac inflammationes cum aceto impositam: bibi ad conuulsa, rupta, coxendicum dolores, stillicidia vrinæ, & diarrhoeas cum passo tritam: fructum vrinam potenter mouere trioboli pondere ex vino bibitum: Lienem verò minuere cum aceto potum.

*Xyridis* radix, Plinio auctore, strumas vel panos vel inguina discutit. Præcipitur, addit, vt sinistra manu lecta, ad hos vsus feruetur, colligentesque dicant, cuius hominis, vitiique causa, eximant. Quæ & inter vana numeranda sunt.

De *Pseudoiride*, siue siluestri *Iride lutea*.

CAP. V.

*Pseudoiris*.



Officinarij error.

**P**SEUDOIRIS folia quoque Iridis gerit, sed longiora & angustiora, dorso aliquantulum utrimque extante: caules glabros, Iridis haud dissimiles, subinde bicubitales; atque in iis flores complures, vt aliarum Iridum; nisi quòd horum superiora foliola omnino paruula sint, & eorum quæ in veris Iridibus visuntur, quædam veluti tantum rudimenta, ac prima lineamenta: siliquæ succedunt crassæ, oblongæ & triangulares, in quibus semina multa simul compressa, ordine digesta, plana, cartilaginea, lentibus maiora: radices obliquæ, longæ, geniculatæ, cirrosæ, in propagines diuisæ, colore pallidè rubentes, gustu adstringentes.

Palustribus locis, humidis & riguis tractibus, Italiae, Germaniæ, Galliæ, Belgioque familiaris.

Floret Maio & Iunio.

Vulgò Germani *Gäsb Schwertel* & *Draschenwur*: Nostri *Geel Lisch*: Galli *Glaycul ou Flambe bastarde*. Officinæ perperam olim *Acoron* appellauere: & maiore cum errore radicibus eius pro legitimo *Acoro* vsæ sunt. Nam non forma modò, quæ fortasse in aliquo conuenire potest, sed viribus potissimum ab *Acoro* plurimum dissidet. Plerique hac occasione *Pseudo-Acoron* nominant: nos *Iridem luteam siluestrem*, aut potius *Pseudo-Iridem* nuncupare maluimus, vt pote *Iridi* quàm *Acoro* similiorem.

Facultatem habet radix huius adstringentem, frigida & sicca secundo excessu; dysentericas &

alias ventris fluxiones cohibet: menses sistit, & sanguinem vndequaue manantem supprimit, in potu, aut aliter sumpta. Sunt etiam qui solùm gestantem eum ab omni sanguinis fluore tutum affirmant.

De *Iride tuberosa*. CAP. VI.

**A**D Irides pertinet & quam *Tuberosam* cognominari contingit: folia huic sunt oblonga & angusta, ferè *Chamæiridis* referentia: tenuis cauliculus: flos in cacumine erumpit, forma Iridis, verumtamen & minor & angustiorum foliolorum; qui obscure viret, ac quo  
Iridis

*Iris tuberosa.*



Iridis floribus fimbria loco, nigricat: capitulum satis magnum perfecto semine dependet, in tres rimas fatiscens: semen rotundum, Ochro minus, initio inalbicat. non vnus formæ radix; ante florem duo aut tres veluti bulbuli coherēt; hoc verò enato, in plures singuli extuberāt propages, quarum nonnullæ digitum referunt.

Peregrina stirps est, quæ ex Orientis partibus, & vicinis Constantinopoli regionibus, & in Italiam, & in Belgium illata fertur.

Iridis siluestris genus esse videtur: atque idcirco à forma radicum, Iris tuberosa dici potest. Matthiolus Hermodactylon esse; alius Lonchitim priorem esse suspicatur. Cum Hermodactylo, quo Officinæ vtuntur, à Serapione sic appellato, haudquaquam responderet. Si autem idcirco Hermodactylus, quòd radix digiti figuram quandoque referat, alium esse à Serapionis Hermodactylo oportet. nam Colchicum Dioscoridis Serapioni est Hermodactylus: ab hac Iride autem differens est Colchicum. Lonchitim verò hanc esse priorem, non ita quoque constat: si etenim ex eo Lonchitis nomen habet, quòd semen triquetrum lanceæ cuspidi simile sit, hæc Lonchitis esse nequit, cum semen non sit triangulare.

De facultatibus autem huius Iridis nihil scribendum occurrit.

De Acoro, ex Dioscoride, Theophrasto, & aliis.  
Acorus.

CAP. VII.  
Acorus cum Iulo.



ACORO

**A**CORO cognatio & similitudo cum Iride est. folia ei sunt Iridis longiora & angustiora virentia: radices haud dissimiles, sed tenuiores, oblique secundum terrae superficiem proserpentes, geniculis veluti interseptae, foris interiusque albicantes, gustu cum quadam amaritudine acres, odoris haud iniucundi, praesertim resiccatae.

Prouenit Acoron in Colchide, Galatia, & Creta insula. Optimae, inquit Plinius, Acori radices Ponticae, dein Galaticae, mox Creticae: sed primae in Colchide iuxta Phasim amnem, & vbiicumque in aquosis.

Inuentu rarum Apuleius scribit, & non nisi cum flosculum produxerit, agnosci posse. Theophrastus Acoron inter eas stirpes refert, quae cum seminibus flores edunt. Sed vtrumque olim rarum, nostra tamen hac aetate, diligentia magnificorum DD. Augerij à Busbeque, & Caroli Rymij, D. Maximiliani II. Rom. Imp. A. apud Turcorum Imp. oratorum, Viennam Austriae missum fuit: vnde & ad nonnullorum hortos in Belgio peruenit; in quibus feliciter gignitur, hiemis patiens, sed fructum non adferens, quantum quidem haecenus obseruare licuit. In hortis autem Austriae, vt C.V. Carolus Clusius in suis Pannonicis Obseruationibus refert, nucamentum vnicum à latere promit, Coryli iulo initio haud maius, sed prominens & erectum, lineisque obliquis & transuersim se mutuò secantibus distinctum: flosculis, cum se explicat, plenum pallidis; quod paulatim augetur, & amplitudinem crassitiemque humani fere digiti tandem adipiscitur: frequentibus tuberculis viridibus tam eleganti serie dispositis, exornatum, vt recentem Pinaltri conum aemulari videatur.

*Ἄκορος καὶ Ἄκορον* Graecis: Latinis Acorum dicitur: nonnullis, teste Apuleio, *Ἀφροδισίας*, & Venerea, item radix Nautica, Singentiana, Vnguentaria. Officinae Europae magno cum errore Calamum Aromaticum appellarunt, & Calami odorati loco habuerunt: pro Acoro Pseudoiridis radices perperam substituentes, vt supra ostendimus.

*Officinarii error.*

Est verò & Acorus quibusdam Oxymyrines radix: ideoque hanc quidam *ἄκορον ἀγρον* vocare malunt, vt Plinius ait.

Acori autem radix, auctore Galeno, & in calfaciendo & resiccando tertij est ordinis. Decoctum eius, Dioscorides inquit, vrinas mouet: auxiliatur ad lateris, thoracis, & hepatis dolores: item ad tormina, rupta, & conuulsa: lienem absorbet: prodest stillicidio vrinae affectis, & à serpente demortis: succus radice, quae oculorum claritati officium, exerit. Miscetur etiam Antidotis vtiliter haec radix. Nostra aetate & eclegmatis non absque fructu additur; quando crassi, crudi frigidique humores pulmonem & pectus occupant.

Præstat verò, auctore Dioscoride, Acorum densum, candidum, non cariosum, plenum, odoratum. Plinius Creticas candidiores Ponticis ait: sunt tamen, vt ipse inquit, Creticae Ponticis minus probatae.

*De Cyano flore. CAP. VIII.*

**1.** **C**YANO flori caules angulosi: folia verò oblonga sunt, acuminata, profundis incisuris vtriusque diuisa, Erucae fere similia, in virore albicantia: capitula in summis cauliculis fastigiis turbinata, & in angustis se contrahentia, ex multis paruis veluti squamis sibi inuicem impositis, conuicuiusmodi modo composita; e quibus flores erumpunt ex multis quasi fimbriis ac staminibus mediis, pulchra serie in ordinem digestis, colore caerulei: semen paruum forma oblongum, laeue, splendidum, superiore parte barbatulum, Centaurij maioris femini simile, sed minus & candidius, quod in ipsis capitulis siue calycibus, inter eas, quae in ipsis gignuntur mollibus pilis, reperitur: radices tenues, fibris quibusdam capillatae.

Nascitur in agris frumentariis, vna cum Tritico, Secali, Hordeo, & aliis frugibus: feritur & in hortis, qui culturæ mangonio colorem sepe permutat, modo albicantis, modo purpurei, & eius, alias dilute rubentis, alias ad puniceum inclinantis.

Maior vna cum frugibus florere incipit, deinde Iunio & Iulio floret.

Cyano flori, ab ipso caeruleo colore nomen veteres dedere. Recentiorum plerique vernaculam Germanorum appellationem secuti, Florem frumentorum nuncupant, Germani enim *Kornblumen* / & *Blaw Kornblumen*: & Belgae similiter *Cozenbloemen* appellant. Galli *Blaucole*, *Aubisoin*, aut *Bluet* dicunt. Ab Italis *Fior Campese*, & *Battifecula* siue *Battifecula* nominatur: quasi Blattifecula, quod metatibus & fecatibus officiat, retusa in eius occurfu falce.

**2.** Præter verò & hunc, & alius est Cyanus maior, foliis oblongis, pollice latoribus, mollibus, lanuginosis, albicantibus, Verbasci tamen foliis & minoribus & nigrioribus: cauliculis dodrantalibus: capitulis etiam squamosis vt alterius: floribus quoque similibus & caeruleis, sed ad purpuram nonnihil vergentibus, ac maioribus: radicibus, quae crassis haereant fibris, & durabilis naturae, singulis annis regerminant.

In siluis & montosis, Trago teste, reperitur: nostri in hortis ferunt.

*Æstate*



Cyanus flos.



Cyanus maior.



Cyanoides flos.



Æstate floret. Germani *Wilde Kornblumen* appellant.

Cyanus maior appositè dici potest. Thryallis Verbasci species nonnullis esse videtur, sed Thryallis, ut superius scripsimus, flore rubet.

Ad Cyani floris genus pertinere & alius quidam haud ingratus flos videtur, qui tamen cæruleus aut cyaneus non sit, forma tamen Cyanum aliquatenus refert: unde & *κυανοειδής* appellari potest. folia autem huic sunt oblonga, candicantia, in partes dissecta; cauliculi teneri, in ramulos complures diuisi, foliis perquam exiguis circa eos; & in summo flores linguli Cyani forma, sed ambientibus foliolis in purpura rubentibus; staminibus verò mediis ex luteo, candido, purpureo permixtis coloratis. capitulum floris simile Cyani, sed asperius, exeuntibus à singulis squamis exiguis spinulis. radix subest crassa aliquantulum.

Porro facultates horum florum nondum satis compertæ sunt, cum nullum in medicina usum habeant. Videtur tamen Cyanus prior, siue Frumentorum flos, refrigerantis nonnihil esse potentia, atque hinc oculorum inflammationibus posse prodesse; quod à plerisque ei ascribitur.

De Flore Regio. CAP. IX.

**R**EGIO flori caules exeunt cubito altiores, rotundi, in ramulos complures diuisi; circa quos folia tenuia, multiplici sectione diuisa, Abrotoni



toni foliis maiora, è vitore nigricantia: & ad superiores eorumdem partes, flores pulchri ordine & spicatum digesti, quibus à tergo paruum veluti corniculú, angustum & acuminatum veterum calcaris similitudinem referens: colore aut candidi, aut purpurei, aut cærulei: siliquæ inde oblongæ, rotundæ, subnigræ; in quibus semen angulosum & nigrum.

1. In hortis & colitur, & singulis annis seritur, qui maior est.

2. Exit etiam in agris frumentariis, lætiori solo, siluestris: qui foliis, floribus, siliquis, semine, fatiua similis, humilior tamen; in singulis etiam ramulis flores habet pauciores, & colore tantum cæruleos.

Floret vterque æstiuis mensibus; & diutissimè hortensis.

Appellatur à Germanis *Nitter sporn*: à nostris *stidders sporen*, hoc est, Equitis calcar, & Italicè *Sperone de cavaliere*: à Gallis *Pied d'alonette*, id est, Pes Alaudæ: Anglicè *Harles claw*: Latine Flos equestris, & Flos Regius; à nonnullis *Consolida Regalis*, qui hanc stirpem inter *Consolidas* appellatas referunt. Valerius Cordus *Calcatrippam* nominat: sed Ioannes Ruellius *Calcatrepam* siue *Chaucetrepam*, in *Spinofarum* stirpium numero censet. Videtur etiam esse *Delphinium*, cuius apud Dioscoridem lib. 3. descriptio occurrit, cum quo conuenire potest, si τὸ δελφινοειδὲς non ad folia, sed ad flores contrahatur. Quo modo in vetustis quibusdam exemplaribus legi, memini me olim audire ex Gerardo a Veltvijek Caroli V. Imp. apud Turcorum Imp. oratoris, qui sibi Constantinopoli visum exemplar referebat, quod *Delphinio*, non folia, sed flores *Delphinorum* specie esse, haberet. Quæ lectio si vera est, *florem Regium*, *Delphinium* esse satis euidenter demonstrat. Nam flores quidem & potissimum prius quàm completi sunt, speciem quamdam ac similitudinem eorum *Delphinorum* exhibent, quos recurua repandaque figura, veteres picturæ, & nobilium aliquot familiarum auita insignia expriment; qua etiam imagine cælestis *Delphin* representatur. Neque refert quod spurium aut adulterinum de *Delphinio* caput existimetur: tamen enim alterius cuiusdam & non *Dioscoridis* sit, est alicuius tamen veterum, ex quo *Dioscoridis* libris accessit.

*Delphinium*. Describitur autem *Delphinium* his verbis: Δελφίνιον κλωνίας ἀνήσει διασπείραται ἢ καὶ μέγιστα ὑπὸ μιᾶς ρίζας, ἀπὸ ἑξ φυλλώδεια ὀπιχισμύρα, λεπτά, ὀπιμίκη, δελφινοειδῆ, ὄδον καὶ ἀνόμεσση· ἀνθος δὲ ὄμοιον λάσκοϊα ἐμπόρφεον· ἀπέρμα ἐν λοβοῖς κέγχρω ἐμφορῆς. Deinde inferius & alterum *Delphinium*: Δελφίνιον ἔπειρον καὶ αὐτὸ ἐμφορῆς πρὸς αὐτὸ· τοῖς δὲ φύλλοις καὶ τοῖς κλωνίαις ἰσχυρότερον πολλὰ. Quorum verborum hic est sensus: *Delphinium* furculos emittit duorum dodran-

tum,

tum, aut maiores ab vna radice: circa quos folia fissa, tenuia, oblonga, Delphini specie; vnde & nomen accepit: flos similis Leucoio purpureus: semen in siliquis milio proximum. Delphinium alterum, etiam ipsum simile superiori, sed foliis & ramis gracilius multo.

Harum duarum descriptionum prior, voce *Delphinoidē* ad florem relata, mutanda, & hunc in modum legenda veniet; Delphinium furculos ab vna radice emittit duorum dodrantum, aut maiores: circa quos folia fissa, tenuia, oblonga: flos similis Leucoio, purpureus, Delphini specie; vnde & nomen accepit: semen in siliquis milio proximum:

Atque hoc modo descriptione se habente, erit satius flos Regius similis primo Delphinio: siluestris verò secundo. Sunt verò Delphinio & nomenclaturæ quædam aliæ, sed quarum plurimæ pro nothis habentur, vt *δέχρσις, δέχρσις, δέχρσις, κάμαρος, δάκρυος, ηραίοι, ηραία δειον, σώσανδρον, κρόνιοι*: & apud Latinos, Bucinus siue Bucinum, & Bucinus minor.

Sed vt ad florem Regium reuertamur, non desunt qui & ipsum Cuminum siluestre alterum Dioscoridis esse velint, quæ Matthioli est sententia, & veritati multum consona. Cum eius siquidem descriptione similitudinis tantum, quantum quæ plurimum, habet. Est etenim foliis tenuibus, satiuo Cumino satis similibus, & à singulis floribus cornicula in sublime erigit: semen deinde Melanthij profert: quale siluestre Cuminum alterum esse Dioscorides tradidit; ipsum his verbis delineans: *Ἔστι καὶ ἕτερον γένος ἀγρίου κυμίνου ἐμφερές τῆς ἡμέρας, ὃς ἐκαστὸν δ' ἀνθους ἀφίησι κρόνια μετώρα, ἐν οἷς ἔστι πύσμα ὁμοιον μελανθίου*: id est: Est & alterum genus siluestris Cumini, satiuo simile, ex singulis floribus cornicula sublimia proferens, in quibus semen Melanthio simile.

Et esse potest, vt idem sit Cuminum siluestre alterum, & pariter Delphinium; præsertim Delphini descriptione accessoria, & ex aliquo alio auctore in Dioscoridis exemplar translata: crebrò siquidem eadem stirpes: aliis nominibus, à diuersis scriptoribus appellantur.

Ceterum siluestris alterius Cumini semen potum, ad serpentium morsus remedium est optimum: auxiliatur & iis qui vrinæ stillicidio laborant, calculosis, & his qui sanguinis grumos mingunt: sed his Apij semen feruefactum postea bibendum est: auctor Dioscorides. Delphini verò semen potum in vino à scorpione ictos, vt nullum aliud, auxiliatur. Aiunt scorpiones apposita herba resolui, ignauosque ac torpidos fieri; semota verò, sese recolligere.

De flore Ambaruali. CAP. X.

Flos Ambarualis.



**A**MBARVALI flori perquam tenues, sed duriusculi sunt coliculi, palmum aut femipedem longi, plurima parte procumbentes, aut humum versus reclinati; qui foliolis conuestiuntur exiguis, oblongis, acuminatis, particularium Lentium similibus, sed tamen aliquanto angustioribus: flosculi à medio sursum versus ordine digeruntur exigui, colore vel Violæ saturato purpurei, vel cærulei, vel candidi, odore carentes: valuulæ succedunt minores quam Bursæ pastoris, tenuibus membranulis vtrisque valde minutulis stipatæ. radix dura, lignosa, tenuis, restibilis est, singulis annis re-germinans.

In collibus herbofis, qui nunc aratro profcinduntur, nec pedibus atteruntur, in pluribus Germaniæ ac Belgij regionibus, lato ac mediocri solo spontè gignitur.

Maior mense præcipuè cum flore reperitur.

Nomen accepit apud Germanos *Creustbium* / *lein*, id est, Ambarualis flos: Appellari siquidem sic contingit, quòd festis Ambarualium diebus præcipuè vigeant, ac rusticæ virgines ex his, plerisque locis, tunc coronas sibi nectant. Ambarualia autem festa sunt, quæ Romana Ecclesia dies appellat Rogationum: Germanis *Creustagen*; tunc enim arua à sacerdotibus & populo lustrantur. Hieronymus Tragus Polygalon esse existimat: nec fuimus quandoque ab hac sen-

Y tentia

tentia alieni: sed cum apud Dioscoridem & Plinium breuissima huius extet descriptio, quid affirmandum? praesertim cum ad lactis abundantiam facere hanc non constet.

*Polygalon.* Polygalon, Dioscorides ait, palmi altitudinem petit, foliis lentis, gustu adstricto, quod potum lactis abundantiam facit.

De Calendula, sine Caltha. CAP. XI.

Calendula.



**C**ALENDVLAE folia dilute virent, oblonga, aliquantulum lata, mollia, nonnihil lanuginosa: caules foliosi, striati, fungosa intus medulla, in plures alas diuisi: flores in summo pulchri, rotundi, multiplices, cum grauitate quadam aliquantulum odorati, diluti croci aurive purioris colore, in quorum medio multa breuia, simul compressa, lutea vel subnigra stamina; semen à singulis floribus numerosum, recuruum: radices fibrosae.

In hortis & cultis prouenit: circa Monspe-  
lium etiam suae spontis, Gesnero teste.

Ab Aprili aut Maio mense in hiemem vsque  
flore: qua etiam clemente flos eius emicat.

Calendulam recentior aetas appellat, quod  
ferè singulis mensium Calendis florere conspi-  
ciatur. Germani Xingelblumen: Belgae Soutbloe-  
men ab auri æmulo floris colore. Galli Soucie &  
Soulsie. In Hetruria, inquit Matthiolus, Fior-  
rancio: Angli Marrygold: Bohemi Mesycet. Sunt  
qui Solsequium vocitent, quia sub vesperam  
flos contrahatur: non est tamen Heliotropium,  
multò etiam minus Scorpioides, vt plerique te-  
merè crediderunt: sed veterum potius est Cal-  
tha. Virgilius etenim & Columella Caltham  
florem esse ostendunt, luteum aut flauum colo-  
re. Et Virgilius quidem in Bucolicis Ecloga  
secunda, sic scribens:

*Mollia luteola pingit vacciniã Caltha.*

Columella verò in hortis libro decimo, his verbis:

*Candida Leucoia & flauentia lumina Caltha.*

Plinius autem lib. 21. cap. 6. Caltham etiam grauitate odoratam esse ait, qualis in totum Ca-  
lendula est, quae, vt diximus, cum grauitate quadam odorata, & auri colore luteo splendet.

Ceterum facultate flos quidem Calendulae calidus est, secundo propemodum ordine, pre-  
sertim resiccatus & aridus: creditur cor corroborare, venenis resistere: & aduersus pestilen-  
tes febres, quocumque modo sumptus, efficax esse. Fuchsius ex vino potum menses ciere, &  
suffitum secundas educere, scriptum reliquit.

Herbae autem folia calidiora sunt, acrimoniam enim quamdam feruidam habent, sed  
quae propter humiditatem ei coniunctam non protinus se exerit, ratione cuius in olere sum-  
pta, aluum mouent & leniunt. Fuchsius succum dentium dolores sedare scribit, si os eo  
colluatur. Alij ad idem puluerem foliorum cum xylino dentibus admouent. Sunt etiam qui  
herbam acetariis admisceant.

*Caltha Alpina.* Est verò & alia praeter hanc Caltha, Alpina à Gesnero cognominata; foliis Plantaginis,  
radice acri & aromatica, flore Calthae aureo: nascitur copiose in summis Alpium pratis.

De flore Africano. CAP. XII.

**I**NTER Calthas numerandus etiam videtur flos cognomento Africanus. Huius duae sunt  
species: vna minor, humilis, ramulis cubitalibus, per terram plurima parte stratis; altera  
maior, procera & erecta, ad tres vel amplius cubitos assurgens.

Folia vtrique sunt secundum caules striatos multa, oblonga, ex multis singularibus per  
ambitus crenatis coniuncta, Tanaceti foliis propemodum similia; quae cribri modo, foli  
aut lumini opposita, perforata cernuntur: flores in summis ramorum surculis ex lon-  
gis

Flos Africanus.



gis calycibus ampli, rotundi, ex octo aut decem foliolis congesti, inferius luteis, superiore verò parte in fuluo rubentibus, & obscure rubens villosum holosericum æmulantibus; inter quæ media exeunt stamina lutea: semen nigrum, forma oblongum & tenue: pro radicibus fibre. Est vtraque species, cum foliis, tñ floribus grauitè odorata. Vtriusque etiam flores, sed maioris frequentius, subinde multiplicantur, quorum foliola ab vtraque parte vt plurimù lutea.

Apud Belgas, Germanos, & alibi in hortis colitur, & singulis annis seritur. In Africa plerisq. locis spontè prouenit: vnde primùm in has regiones inuectus: quando videlicet D. Carolus V. Rom. Imp. apud Tunetum celebri positus esset victoria: ex quo illi & Africano aut Tunetensi cognomen. Minor Iunio, deinde & reliqua æstatis parte: maior Augusto demum mense flores edit.

Brabanti Flandriq. vulgò *Thunis bloemen* nuncupât: Germani *Indiànische blumen* & *Indiànische nâgelin* id est, florem aut caryophyllù Indicù: vnde & Gallis *Ocilletz d'Inde*. Cordus Tanacetum Peruvianum appellat: à similitudine videlicet Tanaceti & Peru Americæ prouinciæ, ex qua primùm in Europam illatus à Germanis creditus est. Gesnerus Caltham nominat Africanam, & Punica lingua *Pedua*, ait, vocatur. Sunt qui velint Plinij *Petiliù* esse flo-

rem: sed *Petilius* flos est autumnalis, circa vepres nascens, tantùm colore commendatus, qui est *Rosæ siluestris*: foliis paruis quinis; calyce paruo, versicolore, luteum semen includente. Mirum est, in eo flore inhecti cacumen, & non nisi retorto folia nasci: Plinius lib. 21. cap. 8.

Andreas Lacuna Othonnam herbam esse suspicatus fuit, cum cuius tamen descriptione, haud per omnia flos iste conuenit: nisi fortè squalidior, & paucioribus foliis, Erucæ similibus, manifestiusq. perforatis in Africa, quàm in Europâ nascatur. In hac etenim amplus, multifolius, foliis Tanaceto quàm Erucæ similibus, iisque non verè perforatis, sed quæ talia lumini opposita tantummodò apparent, gignitur.

Et non rarò quidem euenit, vt ex feruenti, calida, siccaq. regione, & sterili aut inculto & aprico solo, in humidius cultiusq. vbiq. cælum clementius, translata stirpes luxurient. Nam soli cæliq. mutatio, ad stirpium mutationem plurimum habet momenti, & maximè accedente cultura mangonio. Quæ tamen an tantum potuerit, vt florem hunc totum pænè transformauerit, expendendum relinquimus.

Est autem Othonna, Troglodytica quædam herba, in eo Arabiæ tractu nascens, qui ad Ægyptum spectat: *Ἐχει δὲ*, Dioscorides ait, *τὰ φύλλα δὲ ζάμω ἐμφερῆ, πολὺ φύλλα, ὡσαύτῃ σπητόκοπα, ψαφραζ, ὀλίγο φύλλα. ἀνθος δὲ φέρει κρόκων, πλατύφυλλον. ὅθεν ἔδοξαν ἀνεμώνης αὐτό πινος εἶδος εἶναι:* hoc est, folia habet Erucæ similia; foraminosa, veluti à tineis erosa, squalida, paucifolia: florem fert crocinum, latifolium: quare quidam Anemones speciem esse putauerunt.

Galenus lib. 4. de simpl. medic. facult. Lycopersij cuiusdam herbæ meminit, cuius succù Centurio quidã ex Barbarica circa Ægyptum regione comportauerat, odore aded graui, adeoque inamæno, vt ne gustare quidem ipse ausus fuerit Galenus, sed letalem esse coniiceret. Vtebatur autem eo Centurio ille ad vrgentes articulorum dolores: atq; ipsis etiã laborantibus refrigerãdi facultate pollere visus est. Est autè, Galenus ait, colore subflauo: odore tam graui, quàm cicuta, nisi quòd leuem quamdam instar aromatum odoris adferat gratiam. Nomen herbæ ex qua succus hic exprimitur, Lycopersium esse dicebat. Quali autè præterea sit forma, Galenus non addidit: ideoq. etiam an Lycopersium flos Africanus sit, definiri absolute non potest. Videtur tamen illi, si non idem, simillimus. folia etenim, & præsertim flores graui admodù & ingrato prædita sunt odore, qualitateq. venenosa, cicutæ proxima. Cuiusmodi autè eius expressus & resiccatus succus, nondum quidè obseruasse nos confitemur: verosimile tamen est, ex floribus haud alterius, quàm flauo aut sublutei coloris, & graucolentem futurù.

Venenosa autem & refrigerandi potentia, florem Africanum donatum esse, odor ingratuſ, caput aggrauans, Cicutæ ſimilis, qualis Lycoperſij ſucco, oſtendit: deinde & experimentis nonnullis conſtat. Memini etenim in puero, qui flores mandere inceperat, labia & os inflata me videre; ſicuti crebrò iis accidit, qui cicutæ fiſtulis ludentes aut modulantes, intra labia eas aliquamdiu continuerunt. Feli etiam flores cum calycibus, recenti caſeo permixtos olim dedimus, quæ mox valde inflata, & paulò poſt mortua fuit. Mures quoque qui ſemen arroſerant, mortui feruntur reperti. Quæ omnia venenofam & deleteriam huius herbæ facultatem oſtendunt: & non audiendos eſſe eos, qui hanc Tanacetii vel Artemiſiæ ſpeciem, aut innoxiam ſtirpem fore autumant.

## De Tragopogone. CAP. XIII.

Tragopogon.

Tragopogon cum pappo.



**T**RAGOPOGON folia habet oblonga, anguſta, acuminata, Croci foliis latiora ac minora: caulem rotundum, in plures diuiſum; in cacumine calyces magnos, à quibus flores exeunt magni, multiplices, & multorum foliorum, Dentis leonis appellatæ herbæ floribus magnitudine ac forma ſimiles, vel etiam ampliores, colore vel lutei, vel in purpureo puniceantes, qui oriente Sole panduntur, ipſa verò meridie recluduntur, & tandem pereuntes in caneſcentes pappos abeunt; quibus ſemen ſubeſt oblongum, ſubnigrum, acuminatum. radix candida & longa eſt. Tota autem herba vnà cum foliis, cauliculis, ac radice ſuccum præbet lacteum, qui vulnerata ea effluit.

Nascitur ſua ſponte in compluribus vtriuſque Germaniæ incultis & humentibus, veluti in pratis; & præcipuè lutei floris. In hortis verò procerior, amplior, floribusque maioribus ac ſpecioſioribus conſpicitur, præſertim purpurei floris.

Huius flores potiffimùm Iunio ac Iulio menſibus vigent.

Τραγοπόγων & κωνία Græcis nuncupatur; item & τετραπόγων: Latinis Hirci barba, Coma: Germanis Bockſtart: Belgis Boerbaert / Joſeph's bloemen: Gallis Barbe de bouc: Italis, Matthiolo teſte, Saſſefrica, Barba cabruna: Anglis Butkes beard.

Herba autem, vt Dioſcorides ait, eſui apta eſt: noſtra quoque ætate radix hibernis menſibus à plerisque vnà cum acetariis infertur ac editur.

De Scor.

## De Scorzonera.

## CAP. XIII.

Scorzonera.



Chamæmelum vulgare.



**A**D Trogopogonis genus referenda, quam Hispania Scurzoneram aut Scorzoneram vocat: foliis oblongis, subcandidis, carnosiss, acuminatis, latioribus, & per ambitus subinde parum sinuatis: caule rotundo, pedali vel altiore: flore luteo multiplici, omnino simili, qui etiam in pappos resoluitur: semine oblongo, subcandido, & minore: radice longa, singulari, candida, quæ cortice obtegitur tenui & nigricante.

Nascitur *Scorzoneræ* in Hispaniæ plerisque montibus, locis humentibus obscuris & vliginosis: reperitur & in Germaniæ Thuringia, ac Bohemia in siluis ac montibus locis similibus.

Apud Hispanos flos Maio mense prodit: in Germania verò seriùs, Iunio videlicet & Iulio.

Hispani *Scorzoneram* appellant, quod Latine Viperinam sine Viperariam aut Serpentariam sonat; sic dicta, quòd contra venena viperarum ac serpentum efficax habeatur. Nam Hispani viperam *Scurzo* appellant. Apud Germanos & alias nationes nomen non inuenit.

Ferunt autem hanc pestis contagia arcere, & omnibus venenis resistere venenatorum, & præcipuè viperarum morsibus mederi, epoto vel radicis vel herbæ succo: prodesse item cardiacis, & syncope molestatis, nec non comitali morbo obnoxiiis, & vertiginosis: radicem commanducatum hilaritatem facere, tristitiamque omnem discutere: lacteum radicis succum oculis inditum, visum exacuere.

## De Chamæmelo vulgari. CAP. XV.

**C**HAMÆMELI flos tametsi coronarius non sit, propter frequentem tamen quem in medicina usum habet, inter flores locum vèdicauit.

Sunt autem Chamæmelorù complura genera. Vnum legitimum, medicinæ aptissimum, vulgaris usus, quod ea de causa vulgare Chamæmelum nuncupatur: alia deinde siluettria, nullius aut exigui usus: tertium hortense odoratum. De eo autem quod familiarissimum est, primùm agemus.

Sunt huic cauliculi tenues in alas multas diuisi, cubitales: folia tenuia, dissecta, numerosa: flores in summo, medio lutei, forniculus verò candidi; ambientibus videlicet luteum ipsius floris multis exiguis candidis foliolis, quorù singula angusta sunt & forma oblonga: radices tenues & fibrosæ.

Exit passim in aruis vnà cum segete, & viuere sæ Europæ familiare est.

Colliguntur flores Iunio potissimùm mense.

Camomillam Officinæ nùcupant: vulgò Chamæmelle & Camomille bloemi: Germani Chamomil: Hispani *Mançanilla*, *Macela*: Itali *Camamilla*: Galli *Camomille*: Bohemi *Hermanit*. Veterum est χαμαίμηλον siue Chamæmelum, & Anthemidis genus, quod ab ipsis cãdidis, floris medium circũdantibus orbem, foliolis, λευκάνθημον dicitur. Sunt

Y 3

etenim

etenim Anthemidis, Dioscoride auctore, genera tria, & quidem floribus in medio luteis omnia: per ambitum autem & circumferentiam, vnum candidis, alterum luteis, tertium purpureis. Quod luteis per ambitum foliis constat, *χρυσάνθεμον* nominatur: tertium autem purpureis, *ήσανθεμον*, quod scilicet Vere floreat. Alexander Trallianus Chamæmelum etiam Anthemidium dici scribit lib. VIII. cap. II.

Chamæmelum verò dicitur, quoniam flores *μηλοῦ* siue mali odorem habeant, quem in vulgaris vsus Chamæmelo euidens & manifestum est sentire, ita vt vel hinc vulgaris vsus Chamæmelum, verum & legitimum esse conicere liceat, quod & ipsa etiam facultates euidentius ostendunt. Tales siquidem vulgaris Chamæmeli facultates omnino sunt, quales Chamæmelo Galenus tribuit.

Chamæmelum, Galenus ait, calfacit & desiccatur in primo ordine, & tenuium est partium, digerendi, laxandi, & rarefaciendi vim habet. Idem & alio loco: Tenuitate rosę pertimile est, calore ad olei vires magis accedens, homini familiares & temperatas. Quapropter lassitudini, si quid aliud, cum primis confert, doloresque sedat & mitigat: præterea teniā remittit & laxat: quæque mediocriter dura sunt, emollit, quæque constipata, rarefacit. Omnes autem has facultates nostro vulgari Chamæmelo inesse, ipsa quotidiana commonstrat experientia. Nam moderatè quidem ipsum excalefacit, parum resiccat, valdè tenuium est partium, digerendi, relaxandi que singulari ac mirifica potentia præditum est: multi breuiter ad omnia vsus, quæ clementer calefieri, resolui, discuti ac leniri desiderant. Calculi & colicos dolores lenit: urinam moderatè prouocat: tormina & rosiones ventris sedat: laterum dolores mulcet: duros tumores emollit, & crudos humores discutit. Idem præstat oleum ex floribus compositum, quod aduersus lassitudines omnes remedio est, & omnibus vtiliter admiscetur, quæ sopiendi alicuius doloris causa adhibentur.

*De siluestribus Chamæmelis, siue Cotulis. CAP. XVI.*

Corula alba.



**S**ILVESTRIVM Chamæmelorum, Cotulas quas passim nominant, tria sunt genera: vnum fœtidum, duo alia non fœtencia: quorum vni flos per circumferentiam candidus, alteri verò totus luteus.

Chamæmelum siluestre fœtidum, siue Corula fœtida, caules promittit rotundos, virentes, fragiles & succulentos, in alas multas diuisos, crassiores & sæpenumerò altiores quàm Chamæmeli: folia similiter ampliora, in virore nigricantia: flores forma & colore similes. Fœtet herba tota, grauemque odorem spirat: vnde illi fœtidæ cognomen datum.

Nascitur in aruis, iuxta semitas, & agrorum margines.

Floret eodem quo Chamæmelum tempore.

Officinæ & Herbarij passim Cotulam fœtidam nuncupant; plerique Camomillam fœtidam. Germani *Arötendill / Hundsdill / Hundsbtlum*: Belgæ *Paddebloemen / stinckende Camille*: Galli *Espargoutte*: à nonnullis *κυναρθεμίδες*, ab aliis *κυνόβοτανη*. Leonhartus Fuchsius Parthenium esse voluit. Sed Parthenium verum & legitimum est vulgò dicta Matricaria, quæ odore longè est grauiore, & sapore admodum amaro; foliis tenuibus & Coriandri similibus. Cotula autem fœtida minùs grauius olet, & foliis Coriandrum non æmulatur.

2.

Altera Cotula alba non fœtida, quæ à plerisque etiam Oculus bouis dicitur, cauliculos edit complures, tenuiores, duriores, flexibiliorefque quàm Cotulæ fœtidæ; & circa eos folia tenuia, Chamæmeli foliis paulò longiora & candidiora: flores in medio luteos, per circumferentiam candidos, Chamæmeli & Cotulæ fœtidæ floribus similes, sed maiores, exigui aut nullius odoris: radices duras & lignosas non absque adnatis fibris, quæ aliquot annis permanentes, Vere regerminant.

In



In aruis & agris frumentariis vnâ cum Chamæmelo reperitur.

Æstiuis mensibus floret.

Noltra ætas Cotulam non fœtidam appellat, & Cotulam albam, pleriq; Oculum bouis & Buphthalmum. Germani *Küh-dil / Sundsaug / Kühhaug*: Belgæ *Coedille / Coeoooge*: Hispani *Marthilla loca, Ojo de bucy*. Itali *Occhio di boue*. Et verum quidem esse Buphthalmum, Leonharti Fuchsi sententia fuit. At nobis verum & legitimum solum illud esse videtur, quod infra sub Buphthalmi nomine describitur. Nam Buphthalmio quidem, vt Dioscorides auctor est, folia sunt *μωεθεειδῆ*, id est, fœniculi foliorum similitudinem habentia, & flos melinus: huic verò folia non sunt fœniculi similia, neque flos totus luteus siue melinus, sed plurima parte, per circumferentiam videlicet candidus; qui etiam vel solus Matthiolum mouit, vt Cotulam hanc albam, siue vulgare Buphthalmum, verum & legitimum esse Buphthalmum negauerit. Proinde non Buphthalmum (quo nomine à plerisque appellatur) sed Cotulæ & Chamæmeli siluestris species quædam est. Plinius lib. 26. cap. 7. Melandrii herbæ meminit, in segete ac pratis nascentis, flore albo & odorato: an Melandrium autem istud Cotula non fœtida sit, diligentius inquirendum; propter etenim Plinij breuitatem nemo facillè qualis herba Melandrium sit, affirmauerit.

Tertia Cotula lutea, cauliculis exit non paucis; foliis Cotulæ albæ maioribus, crassioribus candidioribusque: flores & medio & orbiculato ambitu melini siue lutei sunt: radix dura, lignosa, diuturna.

Nascitur in Germania & Gallia, iisdem ac similibus quibus Cotula alba locis: apud Belgas, hortensis est. Iunio ac Iulio florem promit.

Germani *Streichblumen & Stembtumen* appellant. Belgæ *Strijckbloemen*. Fuchsius Anthemidis speciem, & Chamæmelum Chrysanthemum facit: folio tamen parum, odore nullatenus Anthemidem siue Chamæmelum Leucanthemum refert: Matthiolum pro legitimo Buphthalmo depinxisse videtur: desideratur tamen in eo folium Marathroecides, quod Buphthalmo esse Dioscorides testatur. Nos his de causis inter Cotulas & siluestris Chamæmela potius reponendam duximus, quàm alterutrum temerè asserere.

Vsum autem hæ Cotulæ in medicamentis aut cibatu nullum habent, proinde earum facultates incomptæ. Videntur tamen omnes calidæ aliquantulum & siccæ, Chamæmelo vulgaris vsus viribus quodammodò similes, sed longè tamen inferiores inbecillioresque. Quæ fœtida dicitur, ad vteri morbos commendatur; sed ab iis præsertim, qui Parthenium esse existimant, & Parthenij vires ad hanc transtulerunt. Est tamen non omnino Cotula hæ inutilis; quando fœtida omnia ex vtero strangulationibus profunt.

De Chamæmelo odorato. CAP. XVII.

**O**DORATVM Chamæmelum duorum est generum: vnum Leucanthemum, alterum Chrysanthemum cognominari potest.

Leucanthemo odorato Chamæmelo caules exeunt multi, non erecti, sed procubentes, & quasi per terram repentes: folia tenuia, dissecta, vt Chamæmeli vulgaris, sed maiora virentioraque: flos quoque similis, medio videlicet luteus, & per circumferentiã candidis foliolis cinctus: radix fibrosa, durabilis nature. Referunt folia & flores pergratum ac iucundum cū grauitate quadam odorem, aromatum odoribus persimilem, qui etiam in arida diutinè permanet.

Est & huius generis quoddam, foliola medium floris ambientia densissimè multiplicans, luteo in angustum orbem coacto, quod odore & forma præcedenti per omnia simile aliàs est.

Chrysanthemum odoratum Chamæmelum cauliculos similiter profert tenues inualidos, & in terram prostratos: folia quoque tenuia, vt prioris, sed candidiora & paululum minora: pro flore, qui aliis omnibus Chamæmeli ac Cotularum generibus medius, luteus est orbiculus; nudus & nullis circumambientibus foliolis cinctus; radix similis. Et huius herba odorata quoque est, odore & facultate priori similis.

Vtrumque in Belgio hortense est. Floret Iulio & Augusto mensibus.

Chamæmelum odoratum propriè appellatur: Tragus Chamæmelum nobile nominat: Vulgus nostrum, *Roemische Camille* id est, Chamæmelum Romanum: Germani *Edel Camillen*. Quod flore candet, Leucanthemum; alterum Chrysanthemum dici potest. Sed tamen ea esse quæ à Dioscoride, Galeno, aut aliis veteribus in vsu recepta fuere, non omnino videtur asserendum: verisimilius est, ab ipsis fuisse præterita aut incognita.

Nam facultas eorum multò intensior, quàm Chamæmelo à Galeno tribuitur. Caliditate siquidem & siccitate qualitatem illam viuenti familiarem ac temperatam, quæ Chamæmelo à Galeno tribuitur, quamque ipsum habere quotidiana ostendit experientia, multum excedunt, vt pote secundo ordine calida & sicca. Cùm autem & ipsa substantia tenuitatem

Chamæmelum odoratum.

Chamæmelum Chrysanthemum odoratum.



Eranthemum.



habeant coniunctam, digerendi ac rarefaciendi potentiam habent ampliore: molliendi vero, doloreſq, ſedandi, aut mitigandi, remiſſiorem. Proinde vbi magis, quã vulgaris vſus Chamæmelũ poteſt, incaltacere aut rarefacere opus eſt, vtiliter adhiberi poſſunt: vti in balneis, quæ ſudoris euocandi & rarefaciendæ cutis cauſa parantur, in quibus horum Chamæmelorum vſus haud eſt negligendus. Nam & cutim nimis adſtrictam rariorem faciunt, ſudorem euocant, bonumq,ue corpori odorem conciliant.

## De Eranthemo vulgari. CAP. XVIII.

**F**los, quem Eranthemum nuncupauimus, cauliculos profert à radice cõplures, in alas ſubinde diuiſos, ſtriatos, virentes: folia tenuia Chamæmeli, aut potiùs Cotulæ fœtidæ ſimilia: flores non magnos, forma Ranunculi floram, pulchros, minij colore rubentes; quos capitulum ſequitur oblongum, ex multis collectam feminibus, rotũdis, acuminatis, colore in virore ſubnigricantibus: radices fibroſæ. Odorem herba herbaceum habet, aliquantulum grauem, ſed minùs quàm Cotulæ fœtidæ, Chamæmeli verò odori nequaquam ſimilem.

Nascitur compluribus Europæ provinciis, in aruiſ vnã cum zea, tritico, aut alijs trumentis: Belgæ in hortis ferunt.

Æſtiuis menſibus floret, Maio, Iunio & Iulio: ſubinde & ſerius.

Noſtri

Nostri sua lingua Βυφθητικὸς appellant: Germanorum nonnulli, Felsdöflin: multi hac ætate ἡερὸν δὲ μόν. Eise tamen tertium Anthemidis genus, quod proprie Eranthemum dicitur, nemo facile affirmauerit. Nam Eranthemum, si fides Dioscoridi, flos est forma Chamæmeli, in medio aureus vel luteus, orbiculato verò ambitu purpureus. Istud autem florem quidem habet purpureum, sed medium eius non est luteum: quod ipsum non esse Anthemidis speciem ostendere videtur.

Hieronymus Tragus Astera Atticum, cuius flos medio luteus, & per circumferentiam cæruleus est, Eranthemum facit: Fuchsius verò Consolida in regalem, siue florem Regium, de quo superius egimus.

In Atere Attico autem, quem Virgilius Amellum florem nominat, desideratur herbæ folium Chamæmelo simile, & floris color: in flore Regio verò & color, & forma floris. Vtriusque huius flos cæruleus est. Eranthemum autem roseo colore rubet, vt testis est Plinius lib. 26. cap. 8. qua de causa & neutrum horum Eranthemum esse potest.

Matthiolum Eranthemum istud præfens, Adonidis florem nuncupat, sed Adonidis flos *Anemone.* Anemone esse creditur. Adonidis siquidem florem vento excuti Ouidius scribit, Metamor. lib. 10. in fine. Venti autem flos Anemone est. Nam Anemone ἄνεμος, id est, à vento nomen habet, vt Plinius auctor est lib. 21. cap. 23. Flos, inquit, numquam se aperit, nisi vento spirante: vnde & nomen accepit. Cum Anemone autem Eranthemum quod descripsimus, non conuenire, manifestum est.

Ceterum Eranthemum istius nullus in medicina vsus, quantum autem gustabilis qualitas eius ostendit, alicuius caliditatis particeps est, sed tamen non magnæ.

## De Buphthalmo.

## CAP. XIX.

Buphthalmum.



STIRPI, cui Buphthalmio nomen dedimus, cauliculi à radicibus exeunt tenues, tres, quatuor, aut plures, pedales vel altiores, circa quos folia virentia, tenuiter dissecta, similitudine foliorum Fœniculi, sed multò quàm illius minora: flores in summo cauliculorum magni, Calendulæ satis similes, colore luteo magis diluto, staminibus in medio luteis, post quos capitulum succedit veluti supra descripti Eranthemum, ex multis seminibus simul congestis commissum: radices tenues sunt & fibrosæ, Veratri nigri radicibus similes.

Nascitur sua sponte plerisque Germaniæ & Bohemiæ prouinciis, locis incultis: apud Belgas hortensis est.

Maiò aut Iunio floret.

De huius autem stirpis nomenclatura recentiorum variant sententiæ. Sunt qui velint Veratri nigri speciem esse; nonnulli Consiliginem, quidam Sesamoides, Elleborastrum alius.

Veratri autem nigri, duo apud veteres reperiuntur genera: vnum folio Laurino, fructu *Veratrum* *nigrum.* sesamaceo: alterum folio Platani, semine Cnici.

Cum neutro autem horum Buphthalmum istud, à nobis hoc loco descriptum, conuenire notissimum est.

Consiliginis herbæ qualis forma sit, apud *Consiligo.* veteres non reperitur. Plinius ait, sua ætate in Maris inuentam, & pulmonum vitio, suum &

omnis pecoris remedium præfens esse, vel traiecta tantùm in auricula: lib. 26. cap. 7. Columella lib. 6. cap. 5. in Maris montibus plurimam nasci, etiam ait, omnique pecori maximè esse salutarem: & qua ratione ac modo auriculæ inferi debeat, docet. Feruntur & Buphthalmi nostri radices pecorum morbos quosdam curare, si per auriculam perforatam inferantur: sed ea de causa Consiliginem esse consequi non debet. Diuersas siquidem stirpes similis vel eiusdem facultatis reperiri non est alienum. Nam & nigri Veratri radices idem posse testatur Plinius lib. 25. cap. 5. Pecorum, inquit, & iumentorum pituitas sanat, surculo per aurem traie-

cto, &amp;

to, & postera die eadem hora exempto. Quod & experimentis nostræ ætatis rusticorum compertissimum est: qui Veratri nigri vulgaris radicibus, pecorum suorum morbis medentur. Præstant simile & Veratri albi radices, vti Absyrtus, & post eum Hierocles scribit: qui tamen Veratri albi radículas non in aurum, sed sub pectoris cutim infigunt. Quo modo etiam Vegetius Renatus, Consilagine vtitur, Veterinariæ suæ lib. 1. cap. 12. De cura morbi subcutanei: tamen lib. 3. cap. 2. De Malleo, ipsas etiam auriculæ inferendas scribat. Quæ satis ostendunt, diuersas stirpes similes subinde habere facultates; & ea de causa nequaquam consequi, Buphthalmum nostrum esse Consilagine, quod perinde ac Consiligo pecorum morbis medeatur. Quod si ex facultatibus coniectura facienda est; Consiligo erit Veratrum album. Nam Vegetius eo omnino modo Consilagine vtitur, quo Veratro albo Absyrtus & Hierocles. Auget hanc suspicionem, quod Vegetius hanc curandi rationem à Græcis accepisse putetur. Quæ de causa, etiam plerisque nihil aliud, quàm Veratrum album, Consiligo videtur. Quod si ita est, multum à Consilagine præfens Buphthalmum differens erit: Veratro siquidem albo nequaquam assimile est.

Sesamoides.  
Helleborastrum.

Idem verò, Sesamoides, siue primū, siue alterū, non esse, notius est quàm vt refelli debeat.

Helleborastrum verò & hoc ipsum improprie nuncupatur: proprie etenim Helleborastrum dici potest, quod Hellebori siue Veratri speciem ac similitudinem habet: istud autem Buphthalmum Veratri nullam speciem habet.

Quibus omnibus de causis nullam harū appellationum huic stirpi cōuenire visum est, sed solum Buphthalmi nomē; cum cuius descriptione, quæ apud Dioscoridem extat, quia exquisitissimè hæc stirps conuenit, proprium ac legitimū Buphthalmum esse existimamus. Buphthalmum siquidem cauliculos, vt Dioscorides ait, emittit molles & tenues: folia *μαεθρεειδῆ*, id est, speciem ac similitudinem foliorū Fœniculi referentia: florem melinum, Anthemide maiorem; qualis omnino præfens stirps est, quæ tenuitate & multiplici sectione foliorum, speciem illam foliorū Fœniculi tam exquisitè exprimit, vt nulla alia, parui folij, melius possit: ita vt citra omnem dubitationem hæc stirps legitimum Buphthalmum esse videatur.

Nominatur autem Buphthalmum etiam Cachla, aut potius Caltha. Caltha autem est Calendula, quam flore Buphthalmum nostrum proximè referre diximus.

Sunt verò & qui velint Buphthalmum idem cum Chrysanthemo esse, Dioscoridemque separatis locis, sub diuersis nominibus eandem herbam tradidisse. Sed hi si paulò diligentius Dioscoridis verba expendissent, aliter sentirent. Licet etenim in multis vtriusque descriptiones conueniant, non abest tamen proprietates aliqua, quæ differentes esse stirpes ostendat. Folia Chrysanthemum *πολυχιδῆ*, id est, in multas partes diuisa & dissecta traduntur: Buphthalmi verò *μαεθρεειδῆ*. Non omnia autem quæ laciniosa sunt, & in multas partes dissecta, Fœniculi foliorum speciem habent. Iam florem proferre Chrysanthemum Dioscoridis ita *ἰξυρῶς σιλβοῦσα*, hoc est, multum relucens: Buphthalmi verò relucens esse non tradit, neque etiam eius quod à nobis pingitur, flos ita splendet, vt multum relucens dici queat, aut debeat. An ne hæc euidens Buphthalmi & Chrysanthemum differentiam ostendunt, & legitimum esse à nobis depictum Buphthalmum confirmant? Sentiant qui velint aliter, nobis ita videtur; & qui Chrysanthemum idem cum Buphthalmo esse volunt, aliud Buphthalmum, si istud esse negent, requirant. Nam quod & ab aliis & à nobis pro Chrysanthemo depingitur, legitimum Buphthalmum esse nequit: folia enim eius non sunt *μαεθρεειδῆ*, qualia omnino legitimi Buphthalmi esse debent.

Quod verò ad facultates attinet, Matthiolus ait, in Bohemia omnes medicos & pharmacopœos huius radicibus pro Veratri nigri vti, priuatim ad pecorum morbos: sed in medicamentis radices huius *ἀντιβαλλομύρας* radicum Veratri esse non affirmat. Memini ego obseruare me olim, à quibusdam medicis huius radices in quantitate satis magna adiectas fuisse decoctis ad purgationem per inferna præparatis, sed nihilo plus ea aluum mouisse, quàm si non additæ fuissent. Quod mihi suspicionem mouit, nulla purgandi potentia huius herbæ radices donatas esse: & alia omnino facultate, quàm Helleborum, per aurículas transmissas pecorum morbis mederi. Gentianæ radices ora fistularum nimis angusta egregiè dilatant; idem possunt Aristolochiæ & Bryoniæ radices, ac spongiarum partes; quæ tamen viribus aliis multum inter se differunt. Quamobrem licet Buphthalmi radices simile aliquid Veratro nigro queant, idcirco tamen non omnia, quæ illud, possunt. Spinæ, aculei, ramenta lignorum & iimilia, dolorem inferunt, inflammationem excitant, vicinarum partium humores alliciunt, si in partem aliquam adigantur. Partem aliquam lædi absque dolore non contingit: is transmissa aut imposita vulnere quapiam intenditur. Fortasse etiam si quiduis aliud in auriculam perforatam imponeretur, idem qui huius stirpis radice immissa, effectus subsequeretur. Nos nihil hic affirmamus; curiosis, vt diligentius vires huius explorent, viâ aperimus.

Diosco-

Chrysanthemum.



Chrysanthemum latifolium.



Dioscorides Bupthalmi ait flores cum cerato tritos œdemata & duritias discutere ; & dici, si statim ab exitu à balneis bibatur, bonum colorem ad aliquod tempus ictericis facere. videntur autem hæc ex cap. de Chrysanthemo huc translata ab his, qui inter Bupthalmum & Chrysanthemum differentiam nullam esse existimarunt : non aliter quàm nonnullæ ex Asteris Attici facultatibus ; violæ nigrae apud Plinium accessere : & Dolicho legumini, in Dioscoridis exemplaribus, quædam Smilacis lævis : vt suis annotauimus locis. Quæ autem propriæ sint Bupthalmi vires ; nondum compertum habemus.

De Chrysanthemo.

CAP. XX.

**C**HRYSANTHEMO caules sunt ramosi, læues: folia oblonga, digiti ferè latitudine, dissecta & multifida : flores Anthemidis, sed maiores, & non medio tantùm umbilico, sed & orbiculato ambitu lutei & auri quodammodo fulgore splendentes, odore non insuati : radices fibrosæ.

Reperitur in aruis, in hortis inter olera, & alibi passim : & quibusdam quidem locis, foliis magis confectis, aliis minus.

Iunio, Iulio, & subinde Augusto floret.

A Germanis Sant Johans buum, & Gänseblü appellatur: à nostris vulgò Woketaer/ & quandoque Sael Gansbloemen. Græci ab auro florum fulgore χρυσόθρονον nuncupant. Est tamen & Chrysanthemum Anthemidis quædam species, vt supra scripsimus. Batrachion etiam Chrysanthemum dicitur, testis Democritus in Geponicis. Item & Elychrysum Chrysanthemum est. Sed hæc Chrysanthema ab isto præfenti differunt.

Nominant verò & istud Chrysanthemum plerique Bupthalmum & Caltham, quæ eius Bupthalmi propria nomina sunt, quod capite præcedente descriptum est. Non desunt quoque qui Bellidis speciem faciant, & luteam Bellidem dicant. Est autem Bellis alterius generis herba.

Caules autem Chrysanthemi olerum modo, Dioscorides tradit, eduntur.

Flores cum cerato triti, steatomata discutere dicuntur. Ipsa herba pota in balneis post exitum de folio, morbo Regio correptis breui bonum colorem inducit.

De Chrysanthemo latifolio.

CAP. XXI.

**L**ATIFOLIUM Chrysanthemum mox à radice folia promit oblonga, lata, virentia, superiore parte aliquantulum aspera ; inferiore verò læuiora, dilutiussque colorata ; inter quæ scapi exeunt tenues, cubitales, aliquantulum hirsuti, duobus aut tribus geniculis articulati, à quorum singulis bina cõtra se posita folia, atque subinde

subinde pediculi exeunt, in quorum fastigijs ampli orbiculati flores, Buphrthalmi aut Chrysanthemi æmuli, sed maiores coloratiorisque, & medio disco, & circumambientibus foliolis, luteo resplendentes colore, quorum medius discus tandem in pappos vanescens, oblonga, tenuia, nigricantiaque semina mittit. radix fibrosa est.

In Germaniæ incultis ac siluosis locis frequenter reperitur.

Iunio mensē in hortis Belgij cum flore conspici potest: sequenti mensē semen cum pappis à vento rapitur.

Germanis Waldstume dicitur. Sunt qui Alisma Dioscoridis esse velint: sed vbi plantaginis neruosum folium, & thyrsoides caulis? Alismati siquidem, quod Damafonium etiam dicitur, Plantaginis similia sunt folia, & caulis Thyrsi similis; quæ huic non adsunt. Chrysanthemum idcirco Latifolium citius appellandum, quàm temere Alismatis nomen ei tribuendum.

De facultatibus verò huius nihil constat.

*De Chrysanthemo Peruviano.*

CAP. XXII.

1. Chrysanthemum Peruvianum.



AD Chrysanthemi genus referendus quoque occurrit peregrinus raræ magnitudinis flos, quem Solis florem quidam vocant. Proceram admodum stirps est, hominis prægrandis staturam longè sæpenumerò superans: caulis eius rectus, brachij terè crassitudinis: foliis circumuestitur magnis, latissimis, non minoribus quàm Bardanæ, ambitu crenatis: in alas nullas diuiditur, fastigio autem florem edit vnicum, prægrandem, Chrysanthemo forma similem, sed multò ampliorem; medius siquidem eius discus pedem latitudine non rarò excedit, singula verò orbiculariter ipsum ambientia folia, lilij purpurei floris satis similia, auri quoque luteo colore nitentia; quibus tandem pereuntibus, semen in disco gignitur oblongum, planumque, quod tamen vix in Germania ad frugem & maturitatem peruenit.

Huius verò & aliud quoddam reperitur genus, cuius caulis breuior ac minor, in ramos distributus subinde duos, è quorum singulis, flores promit prorsim similes, sed multò minores.

In Peru aliisque nonnullis Americæ prouincijs spontè gignitur. Satum Madritij apud Hispanos in horto regio ad xxiiii. pedes adoleuit.

Solem nonnulli appellant Indianum: alij florem Solis: nobis placuit Chrysanthemi Peruviani nomenclatura. Existimari posset hic flos Plinij esse Bellio, si credibile foret, illa ætate Romæ vel visum, vel vilo modo agniti:

per ambitum siquidem luteus est, & plus quàm quinquaginta foliis medius eius orbis cingitur. Plinius siquidem lib. XXI. cap. VII. Luteus, inquit, Bellio patulicantibus quinquagenis quinque barbulis coronatur. Sed verisimilius, Bellionem omnino alium esse florem.

Pediculos autem foliorum teneros adhuc, pilisque derasis, in craticula coctos, sale oleoque conditos, esui suaues esse sunt qui affirmant, ori que gratos; & ad Venerem promouendam plurimum posse.

*De Bellide.*

CAP. XXIII.

1. FOLIA Bellis è radicibus promit multa, parua, leuia, pingua, in rotunditate oblonga, lenissimè crenata, per terram plurima parte strata; inter quæ flosculi exeunt, singuli suis tenuibus insidentes pediculis, Chamæmeli florum penè forma; sed minores, medio eorum luteo, quod multa exigua orbiculariter cingunt foliola, candida, aliquatenus rubentia, ac in candore veluti purpurascantia: radices subsunt fibrosæ.

Nascitur in pratis & similibus perinde palustribus ac humidis compluribus locis.

Vernis mensibus floret.

Huic

Ex Dio.

Bellis filuestris.

Bellis hortensis.



Bellis maior.



Huic similis est & alia species, sed hortensis tantum, & floribus multiplicibus, speciosissimis, tam denso exiguorum foliolorum contextu, ut vix villo, aut nullo, apparente luteo orbiculo, vniuersum & ambitum & medium floris occupet; colore aliàs rubentibus, subinde candidis, nonnumquam ex utroque permixto variis, raro herbaceis aut virentibus, odoris nullius.

Circumdant hos quandoque, sed tamen non frequenter, alij parui, sub ipsis, aut ex ipsis florum calycibus exorti quini senive vel plures flosculi, matricibus suis similes, sed tamen minores.

Floret hæc Bellis Aprili quoque & Maio mensibus.

Germani *Mastleben* & *Massfelen* nuncupant: Belgæ *Madesteuen* / *Kerffoutwen* / *Margrietten*: Itali *Margarite*, & *Fiori di prima vera gentili*: Galli *Pasquettes*, & *Marguerites*: Bohemi *Mastecnyl* / *Sedmirafa*: Plinius *Bellidem*, eiusque meminit lib. 26. cap. 5. Bellis, inquit, in pratis nascitur, flore albo, aliquatenus rubente. Recentiores *Bellidem* etiam *Consolidam* nominant minorem; alij *Brunellam* *Consolidam* minorem faciunt: plerique herbam *Margaritam*; alij *Primulam* *Veris*. Sunt tamen & aliæ nuncupatæ *Primulæ* *Veris*, *Phlomidum* species, de quibus aliàs.

Ad *Bellidis* genus referunt & nonnulli *filuestrum* quamdam, maiorem nuncupatam *Bellidem*: caules hæc profert tenues, cubitum altos aut longiores; folia circa eos oblonga, nonnihil

Z

ferrata

ferrata, digiti ferè latitudine: flores in summo cauliculi per circumferentiam candidos, medio luteos, Chamæmeli Leucanthemi & Cotulæ albæ similes, nullius odoris; radices fibrosas.

Nascitur in pratis, & secus margines agrorum locis non apricis.

Bellidem, vt diximus, maiorem appellant: Germani, Fuchilio auctore, *Gänßblum*: nonnulli etiam *Consolidam* mediam. Alia tamen & *Consolida* media, vt *Bugula* quæ pro medijs generis *Consolida* habetur.

Ceterum *Bellidis* minoris folia humectandi refrigerandiq̃ facultate donata sunt; & humectant quidem ordine secundo intenso, refrigerant verò eodem remisso. Dolores omnes, sed præsertim articulares ac podagricos, ex calido siccoq̃ humore, mitigant; cum butyro recenti & insulso trita, ac locis dolentibus imposita, potissimum additis *Maluæ* folijs. Eadem oleribus addita, faciem aluum faciunt, & in caufonide febris, ac in intestinorum inflammationibus, magna vtilitate enematis admiscetur.

De *Astere Attico.*

## CAP. XXIIII.

Aster Atticus.

Aster Atticus supinus.



- A**STERIS Attici duæ sunt species; vna purpurei, alia lutei floris.
1. Purpurei floris Aster cauliculos promit erectos, rotundos, aliquantulum duros, fragiles asperos, nonnihil pilosos, dodrante altiores: folia oblongiora, præsertim iuxta cauliculos enata, dura quoque & asperiuscula & latiuscula; est tamen, species quædam angustioris folij. flores in summo virgularum emicant, forma ferè florum Chamæmeli, medio lutei, sed orbiculato ambitu caruleo purpurei, qui in pappos vanescunt; semen quibus subest exiguum. radix fibrosa est.
  2. Lutei floris, rotundis, fragilibus, ramosis cauliculis; folijs item duris, & vtrisque asperiusculis priori similis est, aliquantulum tamen maior. flores & medius orbiculus & circumambientia foliola luteo splendent colore. in pappos & hi, sed tamen non æquè citò, abeunt. semen quoque exiguum; & radix haud dissimilis.
  3. Huius generis & supinus quidam inuenitur, cuius cauliculi non eriguntur, sed deorsum reclinati decumbunt. sunt hi rotundi quoque ac duri colore subrubentes; folia verò & dura similiter, aliorum similia. flos paulò maior.
- Apud Germanos, Bohemosq̃, in Italia & alibi asperis & incultis reperitur locis, in siluis,



in collibus, non raro etiam in pratis, & cum flore quidem Augusto mense. Apud Belgas nusquam sua sponte Aster iste exit.

Ἄστρο Ἀττικὸς καὶ Βουβώνιον Græcis, Latinis Aster Atticus, Bubonium, & Inguinalis dicitur. Nominatur verò & à nonnullis Asterion, Astericon, & Hyophthalmon: Germani Megerfraut/ Buchfraut/ Scartenfraut/ & Sternfraut appellant: Hispani Bobas, & Estrellada: Galli Estuille, & Aspergoutte menue. Putatur & is, qui purpurei est floris, à Virgilio Amellus nuncupari flos, de quo Georgicon quarto: Amellus flos.

*Est etiam flos in pratis, cui nomen Amello  
Fecere agricola, facilis querentibus herba.  
Namq, vno ingentem tollit de cespite siluam:  
Aureus ipse, sed in foliis, quæ plurima circum  
Funduntur, viola subluceat purpura nigra.*

Ceterum Aster Atticus digerentis, vt Galenus tradit, mediocriter est facultatis, modicè videlicet calidus, & non vehementer desiccans: maxime cum etiamnum mollis ac recens fuerit.

Dioscorides æstuanti stomacho prodesse Asterem Atticum impositum tradit, tum & oculorum inflammationibus, bubonibus & sedi procidenti: tradi etiam refert, purpureum florem cum aqua potum, anginis auxiliari, & comitialibus puerorum morbis: eumque recentem adhuc ad inflammationes bubonum conducere impositum, aridum verò, si sinistra dolentis manu decerpatur, buboni adalligatum, dolore liberare.

De Elichryso.

CAP. XXV.



**E**LICHRYSON cauliculos promit graciles, virentes, lignosos, in alas quasdam subinde diuisos: folia confecta, Abrotani similia, aliquantulum candicantia: flores in summo cauliculorum in umbellis cohærentes, luteo auri colore fulgentes, forma florum Tanaceti vel medij orbiculi siue disci florum Anthemidis, qui prius quam flaccescat decerpti, speciem suam ac pulchritudinem diutine seruant. Qua de causa & deorum simulachra eo coronari solere, & Ptolemæum Ægypti regem diligentissimè hoc seruasse, Plinius tradit.

Exit plerisque Italiæ ac Hispaniæ locis incultis, in pratis solo gracili, ac circa fluuiorum ripas.

In Belgij hortis floret Augusto aut Septembris mense: Theophrastus tamen & Plinius Elichryson inter Veris flores numerant.

Dioscorides ἐλίχρυσον appellat; nonnulli etiam χρυσάνθεμον; alij, inter quos Galenus est, ἀμάραντον, propter floris diurnitatem. Alius tamen & Amarantus est, purpureus, de quo supra scriptum. Plinius hanc stirpem Heliochryson nuncupat: Theophrastus similiter ἐλειόχρυσον, Gaza Aureliam vertit.

Facultatis, inquit Galenus, est incidentis & extenuantis. Prodest coma, Dioscoride auctore, è vino pota contra vrinæ difficultates, serpentium ictus, coxendicum dolores, & ad rupta; menses etiam prouocat, sanguinis grumos

& in ventre & in vesica cum vino mulso sumpta dissoluit: defluxiones à capite sistit, trium obolorum pondere ex vino albo diluto ieiunis data: vestibis inserta incorruptas eas conseruat. Theophrastus Elichrysum ad ambusta etiã torrefactum & melli permixtum valere tradit.

De Stachade Citrina, siue Chrysocome. CAP. XXVI.

**A**VREI coloris coma Elichryso similis est, à recentioribus Stæchas citrina nuncupata. Cauliculos hæc edit dodrantaes, tenues: folia oblonga & angusta: vtraque incana I.

Z 2

& lanu-

Stœchas citrina.



& lanuginosa: flores in summo cauliculorum, in dissoluta inconditaq; veluti umbella, odoratos, exiguis bullis similes, colore luteo splendentes, qui priusquam plenè maturuerint collecti, colorem & pulchritudinem non marcescentes, diu retinent: radices graciles ac nigras.

Nascitur locis asperis & sabulosis & in conuallibus, frequens iuxta Rhenum, præsertim inter Spiram & Vormatiam.

Iunio mense & post Solstitium floret.

Germani, quòd in regionibus quæ Rheno vicinæ sunt, proueniat, *Rhemblumen* nuncupant: Item & *Jünglin* / *Mottenblume* / *Mottenkraut*: Belgæ *Wijn bloemen* / *Motten cruyt*: Latine *Tinearum*: Officinæ *Stœchadem* siue *Stichadem citrinam*: Fuchsius & Tragus *Eliochrysum* faciunt. Nihil autem, aut omnino parum cum eo conuenire, ex iis quæ superiore capite scripta sunt palàm est. *Ageraton* esse etiam sunt qui sentiât, propterea quòd flos bullarum instar globosus sit, & non facile aut citò marcescat: *ἀγνεύτου* siquidem flos *πομφολυγώδης*, id est, bullæ modo tuberosus est, & diutissimè in sua coloris specie conseruatur: sed folium *Agerati*, *Origani* folio simile est: tale autem nequaquam *Stœchadis citrinæ*, quod diximus oblongum & angustum esse; vnde etiam non esse *Dioscorides Ageraton*, euidentis est. Nobis *Stœchas citrina* cum *Chrysocome*, quæ &

*Chrysitis*, similitudinis plurimum habere videtur: breuis siquidem est herba, coma aurei coloris, eaque diuisa & corymborum similitudinem referente, radices tenues sunt & nigrae; qualem omnino *Chrysocomen* esse *Dioscorides* scriptum reliquit: *Χρυσοκόμη, αἰτ, ραβδίου ἐστὶ ἀπὸ θαμναίων, ἔχον κόμην κορυμβοειδήν, ὁμοίαν ὑσώπῳ, ῥίζαν διαστέταν, λεπτήν, αἰετὶ ἐλλεβορέου μελαρός, γυσαμύρω ἐκ ἀπηνῆ, κατ' ἐρω ἴσων ἔσταν*. id est, *Chrysocome* herbula est dodrantalis, comam habens corymborum specie, similem *Hyssopo*; radicem hirsutam, tenuem, vt *Veratri nigri*, gustu non iniucundam, *Cypero* similem.

*Chryso-  
me.*

In qua descriptione occurrit obseruandum, verum & legitimum antiquorum *Hyssopum*, corymborum quamdam similitudinem summis cauliculis proferre; atq; ea de causa vulgaris vsus *Hyssopum*, nequaquam esse genuinum: vtpote quòd flores non in corymbis aut corymborum specie ferat, sed secundum cauliculos iuxta singula foliola edat; *Thymbræ* videlicet modo, cuius haud dubiò species, & maior quidem est.

2. *Stœchadi* autem *citrinæ* & aliam similem obseruare contigit herbam, ramulis à radice multis, tenuibus, foliis angustis, aliquantulum, sed minus multò quàm *Stœchadis citrinæ* albicantibus: floribus in umbella luteis, non tamen globosis, sed medio orbiculo florum *Chamæmeli* similibus, sed minoribus.

Quo loco spontè exeat compertum non habemus, in Belgij hortis à nobis visa est.

Anonymos quoque & absque nomine est.

*Eliochrysi* speciem angustifoliam nonnulli faciunt.

Ceterum *Stœchadis citrinæ* flores in vino decocti, potu ventris lumbricos expellere feruntur: & cum lixiuio pediculos & lendes delere.

*Chrysocomes* radicem, *Dioscorides* ait, excalfacere & adstringere, conuenientemq; esse hepaticis & peripneumonicis: sumi & cum hydromelite decoctam ad vteri purgationes.

#### De Santolina. CAP. XXVII.

**A**VREI coloris corymbos *Santolina* quoque veluti *Eliochryson* & *Stœchas citrina* profert, odorata est, & coronis non rarò admiscetur. Eius aliquot sunt genera.

1. Prima caudice surgit lignoso, ex quo virgulæ, ramulorum instar, tenues, cubitales complurimæ, foliis circumdatæ paruis, oblongis, angustis, denticulatis: è summo virgularum, singuli eminent orbiculi, ex breuibus staminibus facti, *Tanaceti* floribus, & mediis discis florum *Chamæ-*

Santolina.

Santolina altera.



Chamæmeli similes, sed tamen aliquantulum latiores, colore lutei, qui in femina obscuri coloris permutantur: radix lignosa. Est ipse frutex cauliculis & foliis albicans, & suaviter cum grauitate quadam odoratus.

Huic similis est & altera species, foliis tamen longioribus, virentioribus ac minus candidis; flore pallidioribus. 2.

Tertia foliis breuissimis, tenuissimis, & Ericæ proximis: floribus luteis, & aliarum similibus. 3.

Quarta foliis est minus denticulatis & Cupressi similibus: floribus perinde vt aliarum. 4.

Quinta cauliculi non eriguntur, sed procumbentes per terram repunt: folia denticulata, crassiora, & lanuginosiora magis canescunt: flores in corymbis aurei, aliarum Santolarum similes. 5.

In Belgio omnes peregrinæ sunt, neque alibi quàm in hortis reperiuntur. Primum genus familiarissimum, reliqua rariora.

Florent Iulio & Augusto.

Appellantur hæ omnes vno Santolinæ nomine: Belgæ vulgò *Cypres* nominant. Chamæcyparissim plerique faciunt, sed de Chamæcyparisso adeò breuis & succinctus est Plinius, vt *Chamacyparissus*. ex eo horum sententia nec reiici nec probari queat. Hallucinantur autem non parum, qui Santolinam Abrotanum feminam esse volunt. Abrotanum siquidem femina foliis est maris, Seriphij videlicet similibus, sed procerius, & fruticis modo arborefcens. Santolina humilior est, & non Seriphium, sed proximius Ericam folio exprimit. Plus similitudinis cum Abrotano femina Eliochryson habet, folio namque Abrotanum refert, odoreque ei vicinum est, non tamen Abrotanum, sed sui generis herba.

Est autem Santolinæ semen, gustu amarum, potentia calidum siccumque tertio ordine: ventris lumbricos sumptum interimit, & aduersus eosdem efficax est.

Plinius Chamæcyparissum herbam ait ex vino potam, contra venena serpentium omnium, scorpionumque pollere.

Z 3

STIR-